

Z výsledků výzkumu v roce 2016

V r. 2016 byl vodítkem vědeckovýzkumné činnosti VÚPSV, v. v. i. „Plán výzkumné činnosti na r. 2016“. Plán byl zaměřen na řešení aktuálních otázek vývoje sociálního systému v naší zemi s přihlédnutím k prioritám vedení MPSV v tomto období. Jeho východiskem byl materiál „Dlouhodobý koncepční rozvoj VÚPSV, v. v. i. v letech 2011–2017“. S tematickým zaměřením výzkumu i získanými poznatky seznamuje následující text.

Přehledové, teoreticko-metodologické a komparativní studie o sociálních politikách v zemích EU, popř. OECD

V r. 2016 byla věnována pozornost monitoringu změn v zahraničních důchodových systémech, organizaci posuzování zdravotního stavu ve vztahu k rozhodovacím procesům v sociálním zabezpečení ve vybraných zemích EU a používání elektronické verze neschopenky ve vybraných evropských zemích.

V rámci projektu **Monitoring změn v zahraničních důchodových systémech** byla pozornost zaměřena především na země EU, USA a země Latinské Ameriky, sledovány byly rovněž mezinárodní a nadnárodní aktivity v této oblasti. Výzkum se zaměřoval na všechny pilíře důchodových systémů se zvláštním důrazem na parametry základního pilíře. Cílem projektu bylo rychle a pružně informovat o současném dění v důchodové oblasti, o přístupech jednotlivých zemí k řešení problémů, s nimiž se jejich důchodové systémy potýkají, o vývoji a aktuálních trendech v této oblasti.

Analýzy, zpracované v rámci výzkumu, obsahují aktuální informace o probíhajících či připravovaných změnách a úpravách v rámci zkoumaných důchodových systémů i o charakteru jednotlivých opatření a informace ukazující souvislosti či okolnosti určitých opatření v kontextu daných důchodových systémů.

Problematika vývoje v důchodové oblasti je v současné době aktuálním a závažným tématem. Důsledky nepříznivého demografického vývoje, stárnutí populace, zvyšování střední délky života a nízká porodnost silně dopadají na důchodové systémy, které se potýkají především se zajištěním své finanční stability a dlouhodobé udržitelnosti i dostatečné úrovně zabezpečení ve stáří. To vyvolává ve velké míře nutnost úprav a často zásadních, popř. i opakovaných změn či dokonce reforem důchodových systémů. Přijímaná nebo připravovaná opatření se zaměřují především na zvyšování důchodového věku, popř. na jeho propojení s vývojem střední délky života, prodloužení doby pojištění, omezování možností předčasného odchodu do důchodu, podporu pracovní činnosti starších pracovníků včetně důchodců apod. Dochází i ke zvyšování příspěvkové sazby, ke změně způsobu výpočtu dávek nebo k úpravě valorizace důchodů. Pozornost bývá rovněž věnována opatřením, která mají za cíl zajistit určitou úroveň zabezpečení ve stáří a předcházet chudobě ve stáří. Objevují se i opatření, která mají umožnit větší flexibilitu odchodu do důchodu, opatření ke zvýšení informovanosti o zabezpečení ve stáří, ke zjednodušení přístupu pojištěnců k informacím o nárocích a dávkách apod. Specifické úpravy se v některých případech zaměřují na osoby vykonávající namáhavá nebo riziková povolání. Zde se jedná především o možnost předčasného nebo dřívějšího odchodu do důchodu, ale i o opatření umožňující prodloužení pracovní kariéry po období výkonu namáhavého povolání.

V případě druhého pilíře je možné sledovat protichůdné přístupy. V některých zemích dochází k oslabování druhého pilíře, např. jeho přeměnou z povinného na nepovinný, umožněním vystoupení ze systému, omezováním příspěvků apod. V řadě zemí je však zabezpečení ve stáří z druhého pilíře přikládán velký význam a jsou zde přijímána opatření na jeho podporu a na podporu co největšího rozšíření

těchto systémů. Tato opatření jsou zaměřena na zatraktivnění druhého pilíře, na jeho zjednodušení a zpřístupnění co největšímu okruhu pracovníků. Za účinný nástroj je považována automatická registrace, počítá se např. s větším zapojením sociálních partnerů, zavádějí se flexibilnější možnosti čerpání prostředků aj. Některé země počítají i s podporou individuálního důchodového spoření.

Cílem projektu **Organizace posuzování zdravotního stavu ve vztahu k rozhodovacím procesům v sociálním zabezpečení ve vybraných zemích EU** bylo podrobně popsat, jak je organizován výkon posudkové služby v sociální oblasti v některých zemích Evropské unie. Zvláštní pozornost při tom byla věnována propojení mezi subjekty, které výkon posudkové služby v sociální oblasti provádějí, a rozhodovacími subjekty, které výstupy posudkové služby využívají. S ohledem na vztah k procesním modelům uplatňovaným při výkonu posudkové služby v České republice byly do výběru sledovaných zemí zařazeny Německo, Rakousko, Polsko, Slovensko, Francie a Velká Británie.

V rámci řešení projektu byly popsány organizační struktury posudkových služeb jednotlivých zemí, posudkové agendy, kterými se zabývají, i vazby mezi nimi a rozhodovacími orgány. Mapovány byly posudkové služby vykonávající posudkovou činnost v oblasti pojistných systémů, v oblasti nepojistných systémů a pro účely trhu práce. Bylo zjištěno, že v této oblasti existuje ve sledovaných zemích řada různých uspořádání a forem. Posudková služba nebývá jednotná pro všechny oblasti sociální ochrany. Jednotlivé oblasti mají většinou své vlastní systémy posudkové činnosti, které zohledňují jejich specifické potřeby, případně jeden systém využívají příbuzné nebo věcně či organizačně propojené oblasti. Z organizačního hlediska mohou být posudkové služby přímo začleněny do struktury jednotlivých nositelů sociálního zabezpečení, mohou však být zřizovány i jako samostatné subjekty.

Značná pozornost byla při řešení projektu věnována otázce začlenění posudkové služby do státní služby jednotlivých zemí. Ani v této oblasti není úprava jednotná, některé posudkové služby jsou součástí státní služby, některé ne. V případě posudkových služeb působících v rámci státní služby je však navíc třeba brát v úvahu i případné rozdíly v organizaci státní služby a specifické formy zapojení do státní služby v některých zemích.

Pokud jde o pracovníky posuzující zdravotní stav, kromě kmenových posudkových lékařů bývají do posudkové činnosti zapojováni velkou měrou i externí lékaři, kteří jsou využíváni např. s ohledem na svou specializaci. Vedle lékařů však vykonávají posudkovou činnost v některých případech i příslušníci jiných profesí, např. pečovatelé, zdravotní sestry, sociální pracovníci, psychologové, apod.

V rámci projektu byly dále zjišťovány např. informace týkající se předpisů, které posudkovou činnost upravují, lhůt pro vypracovávání posudků, pravomocí posudkové služby, práv a povinností posuzovaných osob, povinností zdravotnických zařízení vůči posudkové službě apod. Sledovány byly rovněž otázky, jak je v rozhodovacím procesu s posudkem ze strany dávkového orgánu nakládáno, zda je pro dávkový orgán závazný či zda posudková služba poskytuje dávkovému orgánu v rámci posudku citlivé informace o zdravotním stavu posuzované osoby. Projekt se zabýval také opravnými prostředky, možnostmi soudního přezkumu i otázkou posuzování zdravotního stavu pro tyto účely.

Cílem projektu **Používání elektronické verze neschopenky ve státech EU** bylo shromáždit informace o realizaci této formy neschopenky v některých evropských zemích a poskytnout tak ucelenější představu o možnostech řešení dané problematiky. Výběr zemí zahrnuje Spojené království, Polsko, Rakousko, Francii, Litvu, Švédsko a Estonsko, nad rámec EU bylo do výběru zařazeno Norsko. V uvedených zemích byly systémy elektronické neschopenky již zavedeny. Jejich používání je v některých případech pro lékaře povinné, popř. se s povinným užíváním v blízké budoucnosti počítá, v některých případech je na dobrovolné bázi a paralelně existují i neschopenky v papírové formě.

Vypracovaná analýza poskytuje obraz o tom, jakým způsobem jednotlivé země k realizaci elektronické neschopenky přistupovaly a jaké možnosti a výhody tyto systémy skýtají.

Dlouhodobé monitorování problematiky sociální diferenciacce a marginalizace, sociálního vyloučení a chudoby, stejně jako i vybraných opatření, která napomáhají jejich předcházení a omezení

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována zejména vyhodnocení soustavy indikátorů strategie sociálního začleňování České republiky pro roky 2014–2020, životní situaci osob v seniorském a předseniorském věku, zhodnocení ochranné, pobídkové a integrační funkce sociální politiky pro osoby v hmotné nouzi, rizikům ztráty bydlení a jejich prevenci - rozboru problémů a vyhodnocení nástrojů a metodice systému monitorování a evaluace dotačních programů zaměřených na integraci romské menšiny.

Hlavním cílem **Vyhodnocení soustavy indikátorů Strategie sociálního začleňování České republiky pro roky 2014–2020** je podat fakta o vývoji širšího okruhu indikátorů, jež charakterizují vývoj situace i vývoj opatření v oblasti sociálního začleňování.

Přestože v roce 2014 ještě zcela neodezvěly dopady krize a v období od roku 2010 do roku 2014 byla provedena řada úsporných opatření v oblasti veřejných výdajů s dopadem na sociální systém, došlo k růstu životních nákladů, zejména v oblasti bydlení a růstu počtu lidí závislých na dávkách hmotné nouze, složený indikátor sociálního vyloučení se v roce 2014 proti roku 2013 jen mírně navýšil a svou hodnotou naplňuje národní cíl. Míra rizika chudoby je nejnižší v Evropě - avšak proti roku 2013 se zvýšila na 9,7 % a podobně se zvýšil i podíl osob, které žijí v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou. Vyšší nárůst rizika chudoby se projevil v případě dětí, neúplných rodin s dětmi, rodin se třemi a více dětmi, nezaměstnaných. Poklesla naproti tomu míra rizika déle trvající chudoby. Podobně jako míra rizika chudoby se navýšila i intenzita chudoby (propad příjmů proti hranici chudoby) a poklesla efektivnost sociálních transferů, zejména v případě dětí, neúplných domácností s dětmi a domácností se třemi a více dětmi. Narostla i hodnota národního indikátoru materiální deprivace, nárůst je opět výraznější v případě výše zmíněných kategorií populace.

Příznivé jsou naopak indikátory vývoje míry zaměstnanosti, včetně zaměstnanosti žen a starších osob, míry nezaměstnanosti a také nezaměstnanosti dlouhodobé. Prozatím se však nepodařilo snížit míru nezaměstnanosti mladých lidí a lidí s nejvýše základním vzděláním.

Indikátory vztahované k oblasti opatření sociální politiky ukazují, že zmíněná úsporná opatření neznamenala zásadní dopad na sociální systém, i když je zřejmé, že v některých oblastech došlo ke stagnaci a zaostávání veřejných politik za narůstajícími potřebami. Deficit byl v předchozí zprávě konstatován zejména v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti. Zatížení pracovníků Úřadu práce ČR v přímé práci s klienty je nadále značné, na jednoho pracovníka připadá stále v průměru více než 300 nezaměstnaných.

Podíl mladých osob předčasně opouštějících vzdělávací systém je sice nízký, ale nesnižuje se, nesnižuje se ani podíl žáků vzdělávaných podle rámcových vzdělávacích programů pro lehké mentální postižení. Přetrvávají nedostatečné možnosti předškolní péče o děti, zejména ve věku do 3 let, které implikují nízké možnosti zaměstnání rodičů pečujících o děti v předškolním věku.

Za potřebami nadále zaostává vývoj v oblasti služeb péče o staré lidi, především pokud jde o profesionální péči poskytovanou v domácím prostředí. Kapacity ambulantních sociálních služeb a terénních sociálních služeb se v porovnání s roky předchozími v roce 2014 mírně zlepšily. Reálně slabá je zatím politika v oblasti podpory bydlení skupin, pro které je bydlení hůře cenově dostupné či rozsah krizových intervencí ve vztahu k bezdomovectví, který s ohledem na narůstající potřeby spíše poklesl. Nepřiměřeně vysoká je nadále míra nezaměstnanosti osob do 25 let, osob s nejvýše základním vzděláním, přes jisté zlepšení je nadále vysoký dopad mateřství a péče o děti do 6 let na zaměstnanost žen, nízké jsou míry pracovní intenzity v neúplných domácnostech a v domácnostech jednotlivců.

Značný je rozsah a intenzita sociálního vyloučení v oblasti bydlení. Obecně je problémem přelidněnost bytů (trpí jí až třetina domácností se závislými dětmi). Čtvrtina až třetina domácností jednotlivců či neúplných domácností s dětmi má náklady na bydlení vyšší než 40 % jejich příjmu, přes 5 % osob nestačí včas uhradit náklady spojené s bydlením.

Sociální vyloučení, materiální deprivace, chudoba a nezaměstnanost dopadají neúměrně silně na nezaměstnané, na neúplné domácnosti s dětmi, na domácnosti s třemi a více dětmi, na domácnosti jednotlivců (které velice tíží náklady na bydlení). Prostorově se jedná o koncentraci problémů v Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském kraji.

Ještě významnějším negativním trendem je nárůst počtu sociálně vyloučených lokalit a zvyšování počtu osob žijících v těchto silně deprivovaných lokalitách. Od posledního šetření jejich počet narostl z 310 na 606, přičemž rostl zejména počet menších lokalit, ale současně také vzrostl počet jejich obyvatel - v roce 2006 byl odhadován na 60–80 tisíc, v roce 2015 již asi na 115 tisíc, převážně Romské národnosti.

Monografie **Zhodnocení ochranné, pobídkové a integrační funkce sociální politiky pro osoby v hmotné nouzi** se zabývá vyhodnocením působení opatření sociální politiky na situaci osob, které v roce 2014 čerpaly dávky ze systému pomoci v hmotné nouzi. Situace osob v hmotné nouzi je posuzována na základě tří očekávaných funkcí systému: ochranné, pobídkové a integrační. V tomto smyslu je sledována míra ochrany osob v hmotné nouzi z hlediska ohrožení příjmovou chudobou, motivace osob v hmotné nouzi k odchodu z evidence pomoci v hmotné nouzi při kalkulaci ekonomického zlepšení jejich situace a konečně opatření aktivní politiky zaměstnanosti napomáhající integraci uchazečů o zaměstnání na trhu práce a jejich odchodu ze systému pomoci v hmotné nouzi.

Klíčovým prvkem rozboru je využívání současně propojených dat ze dvou systémů, tj. ze systému OKpráce (o situaci osob na trhu práce) a ze systému OKnouze (o situaci osob v hmotné nouzi), čímž jsou získány mj. nové informace, které nejsou bez propojení těchto databází k dispozici. Dopady programů aktivní politiky zaměstnanosti nejsou vyhodnocovány.

Při porovnání jednotkových příjmů domácností pobírajících dávky v hmotné nouzi s hranicí 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu za rok 2014, je nutno konstatovat, že všechny tyto domácnosti jsou pod definovanou hranicí příjmové chudoby. Součet tržních a sociálních příjmů těchto domácností v průměru převyšuje jejich hranici životního minima, současně však platí, že po odečtení nákladů na bydlení se reziduální příjmy především domácností, které nepobírají dávky na bydlení, propadají hluboko pod hranici životního minima. Ocitne-li se domácnost v hmotné nouzi, pak má tendenci setrvat v tomto systému dlouhodobě.

Z hlediska funkce pobídkové existují objektivní důvody, které vedou k jejímu selhávání. V prvé řadě je to relativně nízká mzdová hladina. Za situace, kdy není u řady pracovních pozic dosaženo dostatečně motivujícího rozdílu mezi příjmy sociálními a příjmy ze zaměstnání, není možné vytvářet prostředí dostatečně motivující k přijetí zaměstnání. Polovina nezaměstnaných ze studovaného souboru měla v pracovní anamnéze pět a více evidencí, které předcházely evidenci sledované. Za této situace není překvapující relativně vysoká míra aplikace negativní formy pobídky ze strany ÚP. Institut sankčního vyřazení z evidence byl ve sledovaném období využit u 29,5 % všech případů, kdy došlo v průběhu roku 2014 k ukončení evidence.

Z hlediska funkce integrační z provedených analýz vyplývá, že některé programy aktivní politiky zaměstnanosti, programy společensky účelných pracovních míst a veřejně prospěšných prací pravděpodobně celkem dobře přispívají k integraci osob v hmotné nouzi na trh práce. To se projevuje jak odchodem těchto osob z evidence uchazečů o zaměstnání, tak také jejich odchodem ze systému pomoci v hmotné nouzi. Výsledky také naznačují dvě další zásadní zjištění, a to, že pravděpodobnost opuštění evidence pomoci v hmotné nouzi bez programu aktivní politiky zaměstnanosti je velmi malá, a že programy aktivní politiky zaměstnanosti, jako jsou rekvalifikace, jsou výrazně méně úspěšné u osob v hmotné nouzi než u ostatních účastníků těchto programů a je tedy z různých důvodů u této cílové skupiny zjevně obtížnější dosáhnout výsledku „integrace na trh práce“ za pomoci programů aktivní politiky zaměstnanosti.

V rámci projektu **Vybrané aspekty péče o seniory z hlediska sociálního začleňování** byl ministerstvem práce a sociálních věcí schválen výsledek promítnutý do směrnic a předpisů nelegislativní povahy závazných pro kompetenčně příslušný orgán (Hneleg) s názvem Životní situace osob v seniorském a předseniorském věku se zřetelem k tématům sociálního začleňování, dostupnosti a využívání služeb touto skupinou osob (výzkumné podněty pro praxi vyplývající z provedeného empirického šetření). Dokument sumarizuje výsledky provedeného terénního šetření, z něhož vyplývá, že provedená srovnání výše osobních příjmů podle věku a podle ekonomické aktivity jasně ukazují, že v souvislosti s otázkou sociálního vyloučení je nutné věnovat zvláštní pozornost nejenom skupině osob s příjmem nižším než 10 000 Kč, ale je potřebné vést v patrnosti také to, že v souvislosti s odchodem do důchodu lze očekávat zřetelný pokles výše příjmu u velké části zaměstnaných a podnikajících osob, jejichž současný čistý příjem přesahuje 15 000 Kč. Riziko sociálního vyloučení ale přirozeně nevzniká automaticky pouze s poklesem příjmu - dotyčný může omezit své výdaje, využít dosavadní úspory jako nového zdroje příjmu (penzijní připojištění, životní pojištění nebo jiné finanční produkty, předchozí úspory, investice atd.). Důležitá je přirozeně také podpora rodiny dotyčného a struktura příjmů a výdajů domácností respondentů, respektive to, jaký význam pro ekonomickou situaci jejich domácnosti má pokles příjmu respondenta.

Získaná data ukazují, že přibližně 5 % dotázaných seniorů a osob v předseniorském věku se nachází ve velmi nepříznivé ekonomické situaci, jejímž důsledkem je sociální vyloučení. U další přibližně třetiny dotázaných lze předpokládat, že mohou být v souvislosti s jejich ekonomickou situací sociálním vyloučením ohroženi. Míra ohrožení těchto osob sociálním vyloučením je ale přirozeně velmi různorodá a sociálním vyloučením v důsledku své ekonomické situace nejsou aktuálně ohroženy všechny osoby, jejichž současná ekonomická situace není příliš příznivá. I přesto je ale ze získaných údajů zřejmé, že riziko sociálního vyloučení je u osob v nepříliš příznivé ekonomické situaci velmi výrazné. Zároveň je zřejmé, že ekonomická situace představuje pouze jeden z faktorů, které mohou přispívat k sociálnímu vyloučení a ekonomická rovina je pouze jedním, jakkoli velmi důležitým hlediskem, které je potřebné zohlednit při sociálním začleňování osob sociálně vyloučených a při prevenci sociálního vyloučení.

Cílem monografie **Riziko ztráty bydlení a jeho prevence - rozbor problému a vyhodnocení nástrojů** je prohloubit dosavadní znalosti o tématu, které úzce souvisí s vysoce aktuálním tématem sociálního bydlení, a to tématu prevence ztráty bydlení, a o potenciálech a limitech, které nabízí současná národní a lokální politika v oblasti bydlení, včetně úsilí všech významných aktérů na tomto poli.

Na základě konceptů uvedených zejména v zahraniční literatuře monografie vymezuje prevenci ztráty bydlení. Rozborem strukturálních a individuálních faktorů ovlivňujících vznik rizik a situací vedoucích ke ztrátě bydlení a také rozborem statistických dat je vymezena cílová skupina preventivních opatření, tedy skupina ohrožená ztrátou bydlení. Jádro monografie se zaměřuje především na deskripci současné praxe v užití nástrojů a opatření na podporu prevence ztráty bydlení, ale také praxe v oblasti spolupráce mezi jednotlivými aktéry. Cílem této části je zejména identifikace pozitivních efektů plynoucích z užití jednotlivých opatření a nastavení spolupráce mezi různými aktéry, ale také bariér, které realizaci preventivních aktivit znesnadňují. Aplikačním cílem je pak využít zjištění pro návrh konkrétní metodické podpory, která by pomohla snížit rizika ztráty bydlení, a dosáhnout stavu, v němž by domácnosti neopouštěly standardní bydlení v důsledku situací, jejichž dopady lze zmírnit pomocí existujících nástrojů. V závěrečné kapitole monografie nabízí charakteristiky programů prevence ztráty nájemního bydlení ze zahraničí (Skotsko, Nizozemsko, Rakousko a Německo), jež fungují na trhu s nájemním bydlením a z jejichž dobré praxe by mohly být odvozeny některé prvky přístupu k prevenci ztráty bydlení v ČR.

Cílem projektu **Metodika systému monitorování a evaluace dotačních programů ÚV ČR zaměřených na integraci romské menšiny** je vytvořit systém monitorování a evaluace dotačních programů ÚV ČR zaměřených na romskou menšinu.

Projekt má ambici přinést jeden z příkladů dobré praxe v oblasti monitorování a vyhodnocování opatření zacílených na romskou menšinu, která je zatím nepřilíš rozvinutá, a do jisté míry opomíjená. Pomůže tak mimo jiné vyhovět požadavkům Evropské unie, která v současnosti integrační opatření zaměřená na tuto menšinu iniciuje, sjednocuje a klade nároky na jejich smysluplnost, prokazatelnost a efektivitu.

Dlouhodobé sledování a hodnocení procesu utváření ceny práce

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována zejména monitoringu nákladů práce v České republice, ve státech Evropské unie a v USA v letech 2009–2014 a hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací.

Monitoring nákladů práce v České republice, ve státech Evropské unie a v USA v letech 2009–2014 shrnuje roztržštěná data za státy Evropské unie a i data za USA v oblastech nákladů práce, zdanění práce ve vazbě na financování sociálního a zdravotního zabezpečení, podílu práce na nákladech a jednotkových nákladů práce. S ohledem na metodickou roztržštěnost sledování nákladů práce se vymezují jako zdroje aktuální a mezinárodně srovnatelná data z Eurostatu, konkrétně statistika práce a národní účty, OECD, Státní závěrečný účet ČR a U. S. Department of commerce, Bureau of Economic Analysis. Zpracování údajů a propočty se opírají o metodiku certifikovanou Ministerstvem práce a sociálních věcí v roce 2013 „Sledování nákladů práce a práce jako výrobního faktoru v České republice a v zahraničí“. Dvouleté zpoždění vyplývá z termínů zpracování vstupních údajů Eurostatem a Českým statistickým úřadem.

Náklady práce v rámci sledovaného období vykazovaly růst v rámci Evropské unie jako celku (28 členských států). Největší nárůst u nákladů práce byl v Estonsku (5,3 %), na Slovensku (4,8 %) a Švédsku (4,8 %). Stejně jako v loňském bulletinu, tak i letos se objevují pouze dvě země, které jsou spojeny s poklesem nákladů práce. Těmi byly Řecko

(- 3,8 %) a Maďarsko (- 0,5 %). Průměrný růst nákladů práce v Evropské unii byl 2 %.

U podílu práce na nákladech se nejvýrazněji projevila změna metody u zdrojových dat. Došlo k přechodu ze starší metodiky ESA 95 na novou metodiku ESA 2010. U tohoto ukazatele lze hovořit o rozdělení na původní a nové členy. Původní členové se až na výjimku v podobě Irska pohybují nad 30 %, zatímco noví členové se až na dvě výjimky (Kypr a Slovinsko) pohybují pod hranicí 30 %. Téměř pro všechny státy, které dodaly data pro tento ukazatel, je typické, že došlo k poklesu podílu práce na nákladech. Opačný jev nastal pouze u Malty a Bulharska. Česká republika má dlouhodobě u tohoto ukazatele jednu z nejnižších hodnot v celé Evropské unii. V roce 2014 byla tato hodnota 22,08 % a představovala 3. nejnižší hodnotu mezi sledovanými státy.

Ekonomickým předpokladem pro správné fungování trhu práce, potažmo tržní ekonomiky, je přibližování českých jednotkových nákladů práce v standardu kupní síly k jejich úrovni v národní cenové hladině. Tyto veličiny se však od sebe od roku 2010 vzdalují.

V rámci projektu **Hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací** byla realizována analýza historicky i současně používaných metod hodnocení prací u nás i v zahraničí. Konkrétně se jednalo o systém REFA, systém Bedaux, NEMA, Metodu porovnávání kritérií, Metodu rozhodovacích skupin, Metodu Urwicka Orra nebo systém ISOS a další.

Pozornost byla dále zaměřena na realizaci šetření mezi vybranými výrobními a nevýrobními podniky s územní i mezinárodní působností. Hodnocení pracovních míst/prací je tradiční nástroj používaný podniky na pomoc při procesu sestavování platových struktur a je mj. užitečné i pro detekci nerovného odměňování zaměstnanců. Vhodně nastavený systém odměňování tak napomáhá v boji proti mzdové diskriminaci, neboť umožňuje určit, zda jsou dané práce sobě navzájem rovné z pohledu složitosti, namáhavosti a odpovědnosti. Získané poznatky byly využity mj. při jednáních o návrhu Ministerstva vnitra na úpravu charakteristik jednotlivých platových tříd uvedených v příloze č. 1 k zákonu č. 234/2014 Sb., o státní službě, ve znění pozdějších předpisů, a při následném expertním vyjádření k tomuto návrhu.

Na základě zjištěných poznatků lze konstatovat, že - přes apel Evropské unie dbát na spravedlivé odměňování, které mj. vychází právě z hodnocení složitosti, odpovědnosti a namáhavosti prací - není právními dokumenty či směrnici doposud určena konkrétní metoda či hlediska hodnocení, je pouze na uvážení jednotlivých států či podniků zvolit vhodnou hodnotící metodu.

Dlouhodobé sledování a hodnocení faktorů, které způsobují nerovnováhy na trhu práce a hodnocení opatření, která tyto nerovnováhy odstraňují

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována zejména screeningu jednotlivých oblastí rehabilitace v ČR (tj. léčebné, pracovní a sociální), identifikaci potřeb z hlediska poskytování služeb a bariér pro zajištění včasnosti, cílenosti, návaznosti a koordinace. Výsledky projektu budou sloužit jako podklad pro zpracování návrhu věcného záměru zákona o koordinované rehabilitaci a pro potřeby činnosti pracovní skupiny pro koordinovanou rehabilitaci, která se předmětným řešením zabývá.

Koordinovaná rehabilitace představuje vzájemně provázaný proces léčebné, pracovní, sociální a pedagogické rehabilitace, jehož hlavním cílem je minimalizovat důsledky postižení jedince. Za základní faktor úspěšné rehabilitace lze pak považovat včasné, plynulé a koordinované úsilí o co nejrychlejší a nejširší zapojení osob se zdravotním postižením do všech obvyklých aktivit života.

V České republice věcná a právní úprava poskytování rehabilitace není jednotná. Rehabilitace je poskytována podle charakteru rehabili-

tačních prostředků a opatření v resortu zdravotnictví (léčebně rehabilitační péče včetně lázeňské rehabilitační péče, zdravotní služby a podmínky jejich poskytování), v resortu práce a sociálních věcí (pracovní rehabilitace v rámci státní politiky zaměstnanosti a zaměstnávání osob se zdravotním postižením, sociální rehabilitace v rámci systému poskytování pomoci a podpory prostřednictvím sociálních služeb) a v resortu školství, mládeže a tělovýchovy (pedagogická a výchovná rehabilitace v rámci specializovaného a inkluzivního vzdělávání).

Z doposud dosažených výsledků vyplývá, že jednotlivé oblasti rehabilitace samostatně fungují relativně dobře, ale princip koordinace jednotlivých oblastí není zatím uplatňován, což zpětně snižuje efektivitu dopadu jednotlivých oblastí rehabilitace, kterých by bylo možné, za předpokladu uplatňování principu koordinace, dosáhnout.

Monitorování procesů migrace a politik integrace cizinců na trhu práce a ve společnosti

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována zejména spolupráci s Úřadem práce ČR se zaměstnavateli při umísťování cizinců z třetích zemí na trh práce ČR s možností dalšího využití pro průběžný monitoring, roli žen - migrantek v procesu integrace rodin migrantů do majoritní společnosti České republiky s ohledem na jejich sociokulturní specifika a návrhu informačního systému o rodinách imigrantů ze třetích zemí.

Základním cílem projektu **Spolupráce s Úřadem práce ČR se zaměstnavateli při umísťování cizinců z třetích zemí na trh práce ČR s možností dalšího využití pro průběžný monitoring** bylo kvalitativní zmapování aktuální situace spolupráce Úřadu práce České republiky se zaměstnavateli při umísťování cizinců z třetích zemí na trh práce České republiky, a to i s ohledem na případná regionální specifika. V rámci metodiky byl realizován kvalitativní sběr dat pomocí elektronického online dotazování pracovníků 77 kontaktních pracovišť ÚP ČR na úrovni bývalých okresů, informace dále byly získány v rámci diskusí fokusních skupin s pracovníky útvarů trhu práce, zprostředkování a poradenství a EURES na vybraných krajských pracovištích ÚP ČR, a také pomocí hloubkových rozhovorů s vybranými zaměstnavateli a cizinci, kteří využili nebo využívali služeb ÚP ČR.

Současně byla v rámci projektu navržena vhodná systémová opatření a technická a konkrétní doporučení zaměřená na podporu umísťování cizinců z třetích zemí na trh práce České republiky. Mezi systémová opatření patřilo vytvoření poradních platforem na krajské úrovni, kterých se zúčastní zástupci odboru azylové a migrační politiky MV ČR, krajských a spádových kontaktních pracovišť ÚP, Krajských integračních center SUZ MV ČR, SUIP, Cizinecké policie, místní samosprávy. Platformy by se měly konat pravidelně jednou za měsíc na vybraném místě.

Hlavním cílem projektu **Role žen - migrantek v procesu integrace rodin migrantů do majoritní společnosti České republiky s ohledem na jejich sociokulturní specifika** bylo poznat, jaký vliv mají ženy - migrantky v samotném procesu integrace rodin cizinců do majoritní společnosti a identifikovat procesy a průběh přenosu integračních principů a strategií mezi ženami - migrantkami a druhou generací, s ohledem na perspektivu interakcí, které roli těchto žen ovlivňují a utvářejí.

V roce 2016 pokračovaly činnosti spojené s implementací hlavních výstupů projektu **Návrh informačního systému o rodinách imigrantů ze třetích zemí**, tj. sběr a vyhodnocování dat o rodinách cizinců za pomoci postupů a nástrojů pro sběr dat vyvinutých a ověřených v rámci certifikovaných metodik vytvořených v rámci projektu.

V první části roku proběhla jednání s odběratelem výsledků (Integrační centrum Praha, o.p.s.) a s odběratelem byly dohodnuty přesné parametry empirického šetření realizovaného v průběhu roku. Následně byly shromážděny a vyhodnoceny empirické údaje v rodi-

nách s cizinci z třetích zemí (sběr dat zajistili společně pracovníci VÚPSV, v. v. i. a Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.).

Hodnocení politiky sociálních služeb v širší perspektivě

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována zjištění systémových překážek a podmínek pro zaměstnávání osob po výkonu i ve výkonu trestu odnětí svobody, multidisciplinarity v posuzování nároku na příspěvek na péči, nákladům na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb a kvalitě a dostupnosti specializovaných pobytových sociálních služeb pro dospělé oběti domácího násilí.

Cílem projektu **Pilotní analýza ke zjištění systémových překážek a podmínek pro zaměstnávání osob po výkonu i ve výkonu trestu odnětí svobody** bylo popsat hlavní překážky a podmínky nejvýraznější ovlivňující možnosti zaměstnání osob po výkonu trestu odnětí svobody. Projekt se primárně zaměřil na dva základní okruhy - na připravenost uchazečů o zaměstnání z řad cílové skupiny a na ochotu (případně taktéž připravenost) zaměstnavatelů tyto osoby zaměstnat. V rámci projektu byla realizována dvě samostatná, na sebe však vzájemně navazující a vzájemně se doplňující zkoumání.

První z nich se soustředilo na zhodnocení poznatků, které vyplynuly z přímé interakce mezi uchazeči o zaměstnání reprezentujícími uvedenou skupinu osob a zaměstnavateli při zkušebním pracovním pohovoru. V další části projektu byly vyhodnoceny údaje z dotazníkového šetření mezi zaměstnavateli, které se zaměřilo zejména na mapování jejich výchozí pozice ve vztahu k možnostem zaměstnání cílové skupiny. Pozornost v něm byla věnována také aktuálnosti tématu náboru nových zaměstnanců pro zaměstnavatele a byly sledovány také některé základní charakteristiky dotazovaných subjektů (OSVČ nebo právnická osoba, počet zaměstnanců apod.).

Získané poznatky z výzkumu byly shrnuty do sedmi hlavních oblastí, které odrážejí klíčové momenty a obecnější témata týkající se zaměstnávání propuštěných osob, jež byly identifikovány v rámci obou v projektu realizovaných analýz.

Výstupy projektu byly prezentovány na konferenci pořádané společně Konfederací zaměstnavatelských a podnikatelských svazů ČR a VÚPSV, v. v. i.

V rámci řešení projektu **Multidisciplinarity v posuzování nároku na příspěvek na péči** bylo nutné shromáždit a analyzovat robustní datový soubor kvalitativních i kvantitativních dat různého typu tak, aby bylo možné získat poznatky o stávajícím fungování posudkové praxe u příspěvku na péči, zejména o tom, jaký způsob spolupráce je uplatňován mezi odbornostmi, které hrají hlavní roli v současné posudkové praxi u příspěvku na péči - tzn. sociálních pracovníků agentury příspěvku na péči a posudkových lékařů. Na základě těchto poznatků bylo možné naplnit oba hlavní cíle projektu, tj. provést analýzu současné posudkové praxe zejména s ohledem na možnosti uplatňování multidisciplinárního přístupu, tedy popsat vliv právní úpravy na současné pojetí multidisciplinarity, identifikovat rizika z hlediska uplatnění multidisciplinárního přístupu v posuzování nároku na příspěvek na péči a zachytit dopady těchto rizik na cílové skupiny posuzovaných např. dle typu disability, a navrhnout úpravy či změny stávající posudkové praxe tak, aby docházelo k většímu uplatnění multidisciplinárního přístupu (návrh nového způsobu posuzování nároku na příspěvek na péči měl vést k plnohodnotnému využívání multidisciplinárního přístupu v posuzování nároku na tuto dávku, návrh měl zahrnovat mj. složení multidisciplinárního týmu z hlediska odbornosti, počtu členů, odborných kompetencí, podmínky fungování týmu a zhodnocení dopadů, tj. rizik, přínosů a nákladů navržených inovací.

Výsledky projektu budou využity MPSV při jeho metodické a koncepční činnosti v oblasti systému příspěvku na péči, zejména rozvoje posudkové praxe u příspěvku na péči.

V rámci projektu **Náklady na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb** byla ministerstvem práce a sociálních věcí schválena certifikovaná metodika Návrh úprav systému financování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb. Cílem schválené certifikované metodiky je na základě analýzy výsledků terénního kvantitativního výzkumného šetření o rozsahu nákladů na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb a porovnání získaných výsledků se skutečnými výdaji zdravotních pojišťoven za tuto formu péče navrhnout takový způsob jejich financování, který by přispěl k odstranění nedostatků současného stavu a ke zvýšení efektivity jejich poskytování a financování.

Lze konstatovat, že celkové náklady na poskytování ošetrovatelské péče v pobytových zařízeních sociálních služeb činí podle výsledků realizovaného šetření 7,69 mld. Kč. Bohužel zdravotní pojišťovny za tuto péči v r. 2014 podle údajů ze svých jednotlivých výročních zpráv zaplatily pouze 1,21 mld. Kč, tedy cca 15 % nákladů ošetřujícími lékaři indikované a ošetrovatelským personálem poskytnuté péče.

Je proto logické, že je žádoucí nahradit stávající systém financování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb prostřednictvím výkonových plateb paušální úhradou za klienta. Na rozdíl od výkonové platby, která představuje mimořádně administrativně náročný systém (manipuluje se s velkým objemem dat, což je spojeno s relativně vysokou chybovostí), který svým způsobem „motivuje k nadprodukcii dodatečných výkonů“, hlavní předností „paušální úhrady za klienta“ je transparentnost, relativní pružnost a administrativní nenáročnost.

Obdobným způsobem prostřednictvím paušální platby je hrazena i zdravotní péče na lůžkách dlouhodobé péče, přitom věková struktura, základní diagnózy a stupeň soběstačnosti u pacientů na těchto lůžkách a u klientů domovů pro seniory umístěných na ošetrovatelských lůžkách jsou v zásadě obdobné. Výši paušální platby se doporučuje nediferencovat podle míry závislosti ani podle typu pobytového zařízení a stanovit ji jednotnou pevnou denní sazbu na úrovni 340 Kč denně, což v plném rozsahu odpovídá výši nákladů na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb. Celkové náklady ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb by tak byly v plném rozsahu financovány ze systému veřejného zdravotního pojištění.

Cílem projektu **Analýza kvality a dostupnosti specializovaných pobytových sociálních služeb pro dospělé oběti domácího násilí** bylo empiricky ověřit údaje obsažené v Registru poskytovatelů sociálních služeb za účelem kritického zhodnocení stavu nabídky těchto služeb v ČR. Dotazníkové šetření realizované mezi pobytovými sociálními službami, které v Registru poskytovatelů sociálních služeb uvádějí cílovou skupinu „oběti domácího násilí“, mělo ověřit, jaká část z nich skutečně cíleně reflektuje specifické potřeby této skupiny a do jaké míry jsou tyto potřeby schopny naplnit služby méně cílené.

Výzkum poukázal na skutečnost, že údaje evidované v Registru se ne vždy shodují s reálným charakterem nebo nabídkou poskytovaných služeb. Pouze pět z 93 dotázaných služeb, které podle Registru poskytují služby cílové skupině „oběti domácího násilí“, poskytovalo pobytovou sociální službu výhradně této cílové skupině. Těchto pět služeb je navíc provozováno jen třemi organizacemi, specializovanými výhradně na problematiku domácího násilí. 95 % zařízení poskytuje služby i jiným cílovým skupinám a Registr tudíž nemůže sloužit jako nástroj pro zjištění skutečné dostupnosti specializovaných sociálních služeb.

Většina zařízení v Registru uvádí jako svou cílovou skupinu oběti domácího násilí z jiných důvodů, než je skutečná specializace na tuto cílovou skupinu. Patří mezi ně např. snaha zvýšit úspěšnost financování vlastní pobytové služby, tlak ze strany obcí, neporozumění či nepřesný výklad legislativy, či v neposlední řadě snaha vyjít vstříc potřebám lidí v regionu, avšak mnohdy bez adekvátního personální

ho či materiálně technického zabezpečení, nezbytného pro naplnění specifických potřeb obětí domácího násilí.

Jak naznačují uvedená zjištění, výzkum potvrdil, že stav nabídky specializovaných služeb pro oběti domácího násilí v ČR zdaleka neodpovídá mezinárodním doporučením a v současné době je výrazně poddimenzován vzhledem ke skutečným potřebám této cílové skupiny. Součástí závěrečné zprávy z projektu jsou proto mj. doporučení vyplývající z výzkumu pro ČR s ohledem na její mezinárodní i národní závazky v této oblasti.

Hodnocení trendů demografického vývoje a možností rodinné politiky v návaznosti na další veřejné politiky čelit jeho sociálním dopadům

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována sociodemografické a příjmové analýze rodin s dětmi v ČR, výzkumu veřejného mínění k nové motivační otcovské dovolené, problematice otcovství a mateřství v kontextech trhu práce a sociální politiky a faktorům určujícím rozhodnutí o odchodu do důchodu

Cílem projektu **Rodiny s dětmi v ČR - Sociodemografická a příjmová analýza (2. část)** bylo vypracovat podrobnou demografickou a ekonomickou analýzu rodin s nezaopatřenými dětmi podle krajů za účelem zjistit, jak tyto rodiny zvládají po ekonomické stránce specifické situace, ve kterých se mění potřeby dětí a rodin, nebo které jsou podmíněny typem rodin a socio-profesním postavením rodičů.

Pozornost byla věnována zejména zdrojům a struktuře příjmů a struktuře vydání (dostatečnost příjmů, závislost na sociálních příjmech a struktura vydání s ohledem na náklady na děti) rodin různého typu (dle úplnosti rodiny, počtu a věku dětí a počtu ekonomicky aktivních členů). Analýza těchto dat poukázala na lepší situaci úplných rodin oproti rodinám neúplným, a to při porovnání příjmu celé domácnosti i při přepočtu příjmu na osobu. Zásadním faktorem, který určuje příjem rodiny, zůstává ekonomická aktivita rodičů klesající v době péče o nejmenší děti. Význam sociálních dávek v rozpočtu rodiny roste v rodinách, kde chybí, příp. jsou nízké pracovní příjmy, a v rodinách samoživitelů. Mezi jednu z nejvyšších výdajových položek rodin patří náklady na bydlení. Pro řadu rodin je dále problematické i finanční zajištění vybraných běžných, školních i volnočasových aktivit dětí.

Cílem terénního empirického šetření bylo doplnit výsledky analýzy ekonomické situace rodin s dětmi o podrobnější informace o specifických výdajích na děti, a též zjistit, jak rodiny svoje hospodaření a ekonomickou situaci hodnotí. Zájmem bylo také zjistit aktuální postoje k rodinné politice.

Podle dotazníkového šetření příjmy rodin charakterizují nerovnosti mezi pracovními příjmy mužů a žen (s dopady na dělbu práce a další oblasti) a nerovnosti celkových příjmů v úplných a neúplných rodinách. To má dopady na větší (subjektivní) obtíže při zajišťování nákladů na děti u samoživitelek oproti úplným rodinám, počínaje již náklady na jejich vzdělávání. Šetření se zaměřilo i na otázku, kde rodiny pocítují největší deficit svých příjmů, tj. na které položky by rády vydávaly více, tj. mohly si je dopřát ve větším množství nebo kvalitě. Nejvíce rodin by rádo vydávalo více peněz na dovolenou nebo cestování, dále na bytové vybavení a věci trvalé hodnoty a potřeby na volnočasové aktivity. Obtíže při pořizování zboží, jako jsou oblečení a obuv pro děti a potraviny a nápoje pocítují téměř výhradně rodiny, které se nacházejí v objektivní finanční tísní. Z hlediska úhrady vybraných specifických výdajů na děti se mezi nejvíce problematické položky řadí jejich mimoškolní aktivity.

Rodiče nezletilých dětí většinou neprožívají velké napětí mezi rodinou a zaměstnáním, nicméně požadují lepší dostupnost zaměstnání nekolidujících s rodinnými povinnostmi a při-

tom zabezpečujících potřeby rodin a jejich ekonomickou autonomii. Empirické šetření však potvrdilo malou míru využívání flexibilních forem práce jako nástrojů sladování rodiny a zaměstnání. Rodinné dávky by podle deklarací dotázaných neměly být vypláceny plošně, ale ani by neměly mít charakter dávek sociálních (chudinských). Současně jsou požadovány změny v rodinných dávkách, a to spíše jejich zvýšení (hlavně matkami-samoživitelkami), než změny jejich parametrů. Obecně se ukázala setrvačnost stereotypů, jako je tříletá délka rodičovské dovolené využívané matkou a následné zaměstnání obou partnerů na plný úvazek.

Cílem **výzkumu veřejného mínění k nové motivační otcovské dovolené**, realizovaného v souvislosti s přípravou nové „Koncepce rodinné politiky“ MPSV, bylo zjistit postoje rodičů v ČR k zavedení tzv. motivační otcovské dovolené, která by umožnila otcům celodenně pečovat o dítě a nahradila jim příjem v období této péče.

Šetření bylo provedeno mezi rodiči, kteří mají bezprostřední zkušenost s péčí o dítě v prvních letech po narození. Dotazování byli rodiče z úplných čistých rodin s dětmi do 6 let, kde dítě žije ve společné domácnosti a oba rodiče mají pouze společné děti. Tento postup umožnil získat o dané populaci relativně robustní data i za předpokladu omezené velikosti výběrového souboru.

Výzkum ukázal, že většina rodičů stále zastává názor, že o nejmenší děti (do 1 až 2 let věku) by se především měla celodenně starat matka, zatímco s přibývajícím věkem dítěte roste preference využívání služeb kolektivní péče o děti. Oproti starším výzkumům ukázalo šetření relativně vyšší zájem rodičů se alespoň do nějaké míry v celodenní péči o děti vystřídat, aby dělba péče byla rovnoprávnější a aby oba rodiče měli stejné možnosti sblížit se s dítětem. Preference pro střídání celodenní péče matky a otce je nevyšší v přelomovém období 2–3 let věku dítěte, kdy už respondenti nepovažují výhradní péči matky za nezbytnou, shledávají jako možné či žádoucí její zapojení na pracovní trh a zároveň ještě (částečně) pochybují o vhodnosti celodenního využívání zařízení kolektivní péče. Z těchto důvodů se zájem o motivační otcovskou dovolenou, čerpanou dle deklarací respondentů nejlépe nepravidelně po částech, a s finanční náhradou mzdy odpovídající alespoň 70–80 % předchozího platu, ukázal jako poměrně velký. Preference ohledně věku dítěte, ve kterém by se otcové nejraději svým dětem formou motivační otcovské dovolené věnovali, jsou dost rozmanité. Respondenti nicméně nejčastěji volí využití motivační otcovské dovolené v období 1–3 let věku dítěte.

Ohledně celkové délky motivační otcovské dovolené je rovnoměrně silný zájem o dvouměsíční i tříměsíční variantu. Čerpat motivační otcovskou dovolenou vcelku (celé 2–3 měsíce najednou) preferuje pouze 9 % dotázaných. Více než polovina respondentů preferuje čerpaní po jednotlivých dnech nepravidelně.

Hlavní přínos motivační otcovské dovolené je spatřován ve sblížení otce s dítětem a v rovnoměrnější dělbě péče o dítě (ulehčení matce od výhradní celodenní péče o dítě). Zapojení (návratu) matky na trh práce je přikládán menší význam. Vyjádřeny byly obavy z málo vstřícného přístupu zaměstnavatelů.

V rámci projektu **Otcovství a mateřství v kontextech trhu práce a sociální politiky** je důraz položen na porovnání situace v naší zemi se situací v jiných evropských státech, přičemž je speciální pozornost věnována otcovství. Projekt zahrnuje longitudinální kvalitativní výzkum přechodu k rodičovství, který je součástí evropského projektu TranPARENT. V roce 2016 byla dokončena třetí vlna rozhovorů s rodičovskými páry, která byla archivována a analyzována společně s daty z předcházejících dvou vln výzkumů. Kvantitativní část přináší nezávislá zjištění o raných stádiích rodičovství a reprodukce. Doposud byla analyzovaná data longitudinálního výzkumu Generations and Gender Survey (reprodukční chování), data speciálního výzkumu zaměřeného na rodiče malých dětí Péče 2013, data MPSV

o příjemcích rodičovského příspěvku a EU-SILC. Podrobně byla zpracována tři dílčí témata (plány a normy českých rodičů vztahující se k prvním rokům mateřství a otcovství s akcentem na oblast rozdělení péče a placené práce mezi rodiče, okolnosti a strukturální podmínky mužského přechodu od bezdětnosti k otcovství, změny finančních nástrojů rodinné politiky a jejich potenciál měnit natalitní chování).

Na základě hloubkových rozhovorů s rodičovskými páry byly identifikovány rozličné modely péče pro první tři roky života dítěte - první model dlouhé mateřské péče na plný úvazek, druhý model dlouhé mateřské péče na částečný úvazek a třetí model krátké mateřské péče. Nastávající otcové častěji než jejich partnerky vyjadřovali tradiční konzervativní názory, tj. nepočítali s tím, že by žena v prvních letech mateřství pracovala v zaměstnání či podnikala a negativně se vymezovali vůči nerodinné péči o děti.

Téma **Okolnosti a strukturální podmínky mužského přechodu od bezdětnosti k otcovství** bylo zpracováno na základě analýz rozsáhlého datového souboru „Životní a pracovní dráhy 2010“. Pozornost byla zaměřena na bezdětné muže ve věkové kategorii 25–29 let. Cílem bylo identifikovat faktory, které podporují mladé muže v plánech založit rodinu, a naopak byla snaha odhalit faktory, které působí, že některé skupiny mužů zůstávají bez dětí a rodičovství nerealizují. Analýzy odhalily, že šance, že muž plánuje mít děti, je významně ovlivněna především jeho vzděláním, partnerskou historií a jeho hodnotami vztahujícími se k rodičovství. Největší šance na budoucí otcovství v reálném životě měli vysokoškolsky vzdělaní muži, kteří měli partnerku a sdíleli přesvědčení, že život bez dětí není tolik naplněný v porovnání s životem s dětmi. Proti tomu stojí muži na druhém konci vzdělanostního spektra, tedy ti s nejnižším vzděláním, významný podíl z nich má vysokou pravděpodobnost bezdětnosti.

V rámci **Analýzy změn finančních nástrojů rodinné politiky a jejich potenciálu měnit natalitní chování** byla pozornost zaměřena na rozbor dopadů parametrických a systémových úprav rodinných a sociálních dávek a daní provedených v jednotlivých systémech finanční podpory rodiny v letech 2006–2015 na příjmovou úroveň rodin různých demografických charakteristik a na vyhodnocení potenciálu těchto změn ovlivnit reprodukční a partnerské chování. U vybraných nástrojů finanční podpory rodin bylo kvantifikováno, v jaké výši si je mohou rodiče nárokovat v závislosti na předchozím příjmu, do jaké míry tento pracovní příjem nahrazují (peněžitá pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek), resp. jak se projeví v čisté mzdě (daňové slevy). Dopady sledovaných změn jsou pro různé příjmové kategorie odlišné, výraznější jsou pro nízkopříjmové rodiny. Tato diferencovanost koresponduje s vývojem porodnosti podle vzdělání matky, jež má úzkou vazbu na příjmovou situaci rodiny. Analýza ukázala, že vybrané nástroje mají potenciál ovlivnit rodinné chování, ten se však uplatňuje diferencovaně.

V rámci projektu **Faktory určující rozhodnutí o odchodu do důchodu** reaguje na jednu z klíčových otázek důchodového systému. Důchodová reforma přinesla v posledním desetiletí řadu změn sledujících dlouhodobou makroekonomickou rovnováhu důchodového systému. Všechny tyto parametrické úpravy byly předem a v různých variantách testovány prostřednictvím důchodového modelu MPSV. Tento model byl značně precizován, ale nedokáže predikovat chování jedinců s ohledem na časování a způsob odchodu do důchodu. Vychází totiž z představy, že lidé budou odcházet do důchodu stále stejným způsobem jako v minulosti bez ohledu na další zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu či další charakteristiky systému. Důchodová politika proto nemá k dispozici nástroj, který by umožňoval předvídat dopady změn v nastavení systému v závislosti na rozhodnutí pojištěnců o odchodu do důchodu. Metodika zohledňující výsledky výzkumu umožní MPSV formulovat důchodovou politiku v souladu s tím, jak se skutečně lidé o odchodu do důchodu rozhodují.

Cílem tohoto projektu je analyzovat rozhodnutí člověka o odchodu do starobního důchodu v podmínkách České republiky na datech získaných přímo při odchodu pojištěnců do důchodu.

Cílem projektu **Tři pilíře bezpečí**, jehož nositelem byl Acorus, z. ú., pražská organizace pomáhající od roku 1997 osobám ohroženým domácím násilím, bylo vybudovat inovativní systém práce s celou rodinou ohroženou domácím násilím, který bude chránit zájem dítěte, poskytovat ohroženým dětem a jejich rodinám komplexní a citlivou pomoc. V rámci projektu mj. vzniklo Centrum Locika, které je prvním a jediným pracovištěm v České republice specializovaným na pomoc dětem, které ve svých rodinách zažívají domácí násilí (www.centrum-locika.cz). Cílem výzkumu bylo systematicky zmapovat klientelu pobytových služeb Acorusu a pomocí kvalitativních metod poskytnout podklady pro komplexní posouzení vlivu domácího násilí na psychosociální vývoj dětí a zprostředkovat vzhled do jejich prožívání a potřeb. Výsledná monografie je cenným zdrojem informací pro odborníky, kteří s těmito dětmi přicházejí do kontaktu (sociální pracovníci, psychologové, terapeuti, soudní znalci, soudci, učitelé atd.).

Hodnocení trendů v rozvoji kapacity veřejné správy a vládnutí ve vztahu k sociální politice

V rámci této oblasti byla v r. 2016 pozornost věnována otázce preferencí seniorů a realitě jejich ekonomické situace v komparaci s činnostmi municipalit v rámci programu aktivního stárnutí, analýze české veřejné správy v „okolí“ českého penzijního systému, spolupůsobení přenesené a samostatné působnosti subjektů veřejné správy při zajišťování dostupnosti sociálních služeb a sociální práce a dlouhodobé strategii rozvoje sociálních služeb na území města Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030.

V rámci projektu **Preference seniorů a realita jejich ekonomické situace v komparaci s činností municipalit v rámci programu aktivního stárnutí - manuál pro sociální odbory vybraných municipalit** je soustředěna pozornost na řešení některých úkolů vyplývajících z Národního akčního plánu podporujícího pozitivní stárnutí. Naplnění cílů tohoto programu by mělo zaručit pokud možno bezproblémovou přípravu společnosti na zvyšující se počet seniorů v České republice, a to jak na celostátní úrovni, tak na úrovni municipalit.

Podle Světové zdravotnické organizace je prodlužování délky života výsledkem zásadního zlepšení péče o zdraví, růstu životní úrovně a je jedním z nejvýznamnějších úspěchů posledních desetiletí. Ve schopnostech jednotlivých seniorů není změnit vnímání stáří, ale v možnostech společnosti je přijmout změny plynoucí z demografického stárnutí populace. Přijetí společenské odpovědnosti přinese pozitivní efekty ve vnímání stáří mladšími generacemi a současně přispěje k vyrovnání se se stářím u generací vstupujících do této fáze života. Vytvoření tohoto pozitivního efektu nicméně klade vyšší nároky na veřejné systémy a zejména municipality proto musí vytvářet strategie, jak pracovat s rostoucí skupinou seniorů. Provedené dotazníkové šetření mezi cílovou skupinou potvrzuje nutnost vyšší aktivizace již v raném seniorském věku a také nutnost zapojení širší skupiny osob do programů aktivního stárnutí, tedy nejen seniory samotné, ale také jejich nejbližší okolí, rodinu a přátele.

Hlavním výstupem tohoto víceletého projektu je vytvoření manuálu pro sociální odbory vybraných municipalit (Praha, Ostrava), který napomůže v jejich činnostech při práci se seniory.

Cílem projektu **Analýza české veřejné správy v „okolí“ českého penzijního systému: rodinná politika, zdravotní péče, dlouhodobá péče, bydlení, nezaměstnanost a sociální podpora; jejich propojení s důchodovým systémem** bylo přinést popis všech (pojistných i nepojistných) sociálních systémů fungujících v České republice a popis sociálních situací, které jsou jednotlivými sociálními systémy kryty.

Hlavním cílem rozboru je navazující identifikace a popis vlivu přímých a nepřímých vazeb jednotlivých sociálních systémů a důchodového systému. Záměrem tohoto projektu bylo připravit pole pro další výzkumné projekty, které se budou zabývat analýzou jednotlivých zde identifikovaných vazeb s cílem kvantifikovat jejich efekty v důchodovém systému i v dalších jednotlivých sociálních systémech. Proto bylo dalším krokem identifikace vhodných dat pro kvantifikaci identifikovaných vazeb.

Cílem projektu **Výzkum spolupůsobení přenesené a samostatné působnosti subjektů veřejné správy při zajišťování dostupnosti sociálních služeb a sociální práce** bylo zevrubně prozkoumat a popsat výkon sociální práce v přenesené působnosti na úrovni obcí a krajů s ohledem na model smíšené územní správy. Výsledky projektu budou MPSV využity při jeho metodické a koncepční činnosti v dané oblasti.

Pro sociální pracovníky obecních a krajských úřadů, kteří jsou v přímém kontaktu s klienty, kteří v modelu smíšené územní správy působí, mohou vznikat určitá napětí a dilemata, neboť fakticky podléhají zaměstnavateli, tj. obecnímu úřadu, potažmo samosprávě obce, a MPSV ČR, které jejich činnost řídí skrze vyhlášky a instrukce a skrze metodickou a kontrolní činnost vykonávanou krajskými úřady. Výkon agendy sociální práce v přenesené působnosti tak v kontextu smíšené územní správy má z hlediska zajišťování dostupnosti činností sociální práce pro občany své kladné, ale i potenciálně rizikové stránky.

Významným přínosem projektu je rovněž usnadnění interakcí mezi sociálními pracovníky působícími v přenesené působnosti a samosprávou. Tyto interakce zefektivňují výkon sociální práce na obci, neboť poskytují sociálním pracovníkům rychlý přístup k aktuálním informacím a někdy i zdrojům, které jsou důležité pro jejich činnost. Současně tyto interakce ať již záměrně, či nezáměrně působí na povědomí samospráv o existenci a významu sociální práce, což je důležitý přínos při jednání se samosprávou o sociální oblasti svěřené jí do samostatné působnosti.

V rámci současného výkonu této agendy a jejího legislativního vymezení však byla rozpoznána i některá slabá místa (nedostatečný počet pracovníků, kumulované náplně práce, nejasná a neukotvená pravidla spolupráce sociálních pracovníků obcí s dalšími subjekty v rámci výkonu sociální práce v přenesené působnosti, stávající úroveň dalšího profesního rozvoje sociálních pracovníků, včetně metodického vedení a kontrolní činnosti zajišťované krajskými úřady a případně i MPSV).

V rámci projektu **Dlouhodobá strategie rozvoje sociálních služeb na území města Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030** byl zastupitelstvem města Písku přijat stejnojmenný výsledek promítnutý do směrnic a předpisů nelegislativní povahy závazných pro kompetenčně příslušný orgán (Hneleg). Cílem tohoto výsledku bylo předložit Městu Písek dlouhodobou strategii rozvoje sociálních služeb na území Písku jako obce s rozšířenou působností do r. 2030 tak, aby Město Písek mělo k dispozici kvalitní materiály, na jejichž základě by mohlo přistupovat k řešení potřeb občanů v sociální oblasti.

Monitorování vývoje sociálního dialogu a pracovních podmínek

V rámci tohoto projektu se v r. 2016 VÚPSV, v. v. i. podílel na řešení výzkumných projektů EurWORK (European Observatory of Working Life) a EMCC (European Monitoring Centre on Change) - spolupráce s European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions v rámci celoevropské sítě observatoří, Sociální dialog ve střední a východní Evropě: výzvy vstříc ekonomickému oživení a Měnící se vzorce pracovní doby a dlouhodobá udržitelnost práce v Evropě.

VÚPSV, v. v. i. pokračoval i v r. 2016 v zapojení do EurWORK (European Observatory of Working Life) a EMCC (European Monitoring

Centre on Change), které jsou součástí celoevropské sítě observatoří vytvořených Evropskou nadací pro zlepšení životních a pracovních podmínek. Jejich cílem je shromažďovat, analyzovat a šířit informace o industriálních vztazích, pracovních podmínkách a změnách na trhu práce. Výstupy jsou primárně určeny organizacím sociálních partnerů jak na evropské, tak na národní úrovni, vládním organizacím, institucím EU a široké odborné veřejnosti.

Projekt **Sociální dialog ve střední a východní Evropě: výzvy vstříc ekonomickému oživení** mapuje sociální dialog a jeho vývoj po roce 2012 v členských zemích EU (Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Chorvatsko, Polsko, Rumunsko) a kandidátských zemích EU (Makedonie). Zaměřuje se na změny, ke kterým došlo v sociálním dialogu v „pokrizovém“ období, přičemž nabízí nejen popis, ale i pohled jednotlivých sociálních partnerů a odborníků na tyto změny. Na základě rozhovorů se zástupci sociálních partnerů se projekt navíc snaží předvídat i budoucí vývoj sociálního dialogu, a to zejména ve dvou oblastech - v digitalizaci ekonomiky a v nových formách zaměstnanosti. Z rozhovorů se sociálními partnery v podnicích vznikly tři podnikové případové studie zaměřené na stav sociálního dialogu. Studie se detailně zabývaly tím, jak je firma zapojena do sociálního dialogu, jak funguje a jak se vyvíjí kolektivní vyjednávání na úrovni podniku, případně jak se vyvíjí kolektivní vyjednávání na vyšší úrovni a jaké dopady mají zaváděné technologické a organizační změny na zaměstnavatelsko-zaměstnanecké vztahy. V rámci projektu dále byly se sociálními partnery realizovány tzv. skupinové rozhovory a workshop, kde se zástupci zaměstnavatelů a odborů mohli vyjádřit ke dvěma zásadním tématům, která jsou v projektu zkoumána - na atypické formy zaměstnávání a digitalizaci ekonomiky.

Cílem projektu **Měnící se vzorce pracovní doby a dlouhodobá udržitelnost práce v Evropě** bylo postižení vývoje vzorců pracovní doby, zachycení změn v legislativním rámci jednotlivých evropských zemí, týkajícím se regulace pracovní doby a formulace závěrů týkajících se vlivu uplatňovaných vzorců pracovní doby na udržitelnost ekonomické aktivity pracovníků v rámci jejich celoživotní dráhy. Projekt zahrnuje analýzu dat z evropského šetření European Working Conditions Survey, organizovaném nadací EUROFOUND, kvalitativní analýzu zpráv z jednotlivých zemí EU, aktualizaci statistických údajů týkajících se délky a organizace pracovní doby a rešerši dostupných publikací na dané téma. Výsledky projektu založené na výše uvedených šetřeních v jednotlivých zemích EU, ukázaly na skutečnost, že pracovní doba vykazuje tendenci k jejímu zkracování a současně je v rámci jednotlivých evropských zemí značně diverzifikovaná. Uplatňovaná praxe v jednotlivých zemích závisí na řadě faktorů, jako je postavení pracovníků v zaměstnání (značné rozdíly mezi OSVČ a zaměstnanci), na odvětví ekonomické činnosti, na povolání apod. Dalším zaznamenaným trendem je zvyšování flexibility. Ukazuje se, že ve vztahu mezi tzv. rovnováhou osobního a pracovního života a zdravím v mnoha případech platí, že režimy s pravidelným uspořádáním pracovní doby jsou vhodnější pro zaměstnané osoby než režimy nepravidelné, neboť umožňují více předvídat, plánovat a jasně rozlišovat pracovní dobu od volného času. Flexibilní uspořádání pracovní doby se zdá být vhodným nástrojem pro zlepšení rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem a současně i pro ochranu zdraví zaměstnanců, pokud je kombinováno s vyšší autonomií, případně s nižší intenzitou práce a s kratší pracovní dobou. Ačkoli režimy řádné pracovní doby se zdají být příznivější pro sladění práce a dalších osobních případně rodinných závazků, pro zaměstnance s dětmi má pružná pracovní doba větší potenciál v udržitelnosti pracovníka na trhu práce po dobu jeho ekonomické aktivity. Výzva pro budoucnost spočívá především v nalezení rovnováhy mezi dostatečnou mírou flexibility pro zaměstnavatele, což je základním předpokladem vytváření pracovních míst v jednotlivých zemích a odvětvích a současně flexibilitou zaměstnanců, umožňující reagovat na jejich potřeby v různých fázích jejich života.